

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi tekijänoikeuslain muuttamisesta

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi tekijänoikeuslakia. Esityksen mukaan lakiin lisättäisiin säännökset yleisissä kirjastoissa ja korkeakoulujen kirjastoissa tapahtuvan e-kirjojen ja e-äänikirjojen yleisölle välittämisen korvaamisesta. Kyseessä olisi korvaus e-kirjan ja e-äänikirjan kirjastokäytöstä. Korvausta hallinnoisivat samat opetus- ja kulttuuriministeriön hyväksymät yhteishallinnointiorganisaatiot, jotka nykyään hallinnoivat painetuista kirjoista ja äänikirjoista maksettavaa lainauskorvausta.

Ehdotettu laki on tarkoitettu tulemaan voimaan 1.1.2024.

SISÄLLYS

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ.....	1
PERUSTELUT	3
1 Asian tausta ja valmistelu	3
1.1 Tausta	3
1.2 Valmistelu	3
2 Nykytila ja sen arviointi.....	4
2.1 Vuokraus- ja lainausdirektiivi	4
2.2 Euroopan unionin tuomioistuimen oikeuskäytäntö.....	5
2.3 Teosten lainaaminen ja lainauskorvaus tekijänoikeuslaissa.....	6
2.4 E-aineistot ja niiden käytön korvaaminen	7
2.5 Lainauskorvauksen hallinnointi	8
2.6 E-kirjojen ja e-äänikirjojen talous	9
3 Tavoitteet	10
4 Ehdotukset ja niiden vaikutukset	10
4.1 Keskeiset ehdotukset.....	10
4.2 Pääasialliset vaikutukset.....	11
5 Muut toteuttamisvaihtoehdot	12
5.1 Vaihtoehdot ja niiden vaikutukset.....	12
5.2 Ulkomaiden lainsäädäntö ja muut ulkomailla käytetyt keinot	12
6 Lausuntopalaute.....	15
7 Säännöskohtaiset perustelut.....	15
8 Voimaantulo	17
9 Toimeenpano ja seuranta	17
10 Suhde muihin esityksiin.....	17
10.1 Suhde talousarvioesitykseen	17
11 Suhde perustuslakiin ja säätämisyjärjestys	18
11.1 Tekijänoikeus	18
11.2 Sananvapaus.....	18
11.3 Sivistykselliset oikeudet.....	18
11.4 Korvaus e-kirjojen ja e-äänikirjojen kirjastokäytöstä	19
LAKIEHDOTUS	22
Laki tekijänoikeuslain muuttamisesta	22

PERUSTELUT

1 Asian tausta ja valmistelu

1.1 Tausta

Kirjankustannustoiminnan digitalisoitumisen seurauksena on kirjallisten teosten kirjastokäytössä painettujen teoskappaleiden ja äänikirjojen tallennekappaleiden lainaamisen ohessa yleistynyt digitaalisessa muodossa olevien kirjojen ja äänikirjojen verkon välityksellä tapahtuva asiakaskäyttö. Kirjastoissa käytettäviin e-aineistoihin kuuluvat e-kirjat, e-lehdet ja e-äänikirjat. Kirjastoissa asiakkaille tarjottavat e-aineistot voivat olla ladattavia tai striimattavia.

E-aineistojen käyttökerrat yleisissä kirjastoissa ovat viime vuosina olleet voimakkaassa kasvussa ja myös tulevaisuudessa e-aineistojen käyttömäärien voidaan arvioida kasvavan. Uusimpien kirjastotilastojen mukaan e-kirjojen ja e-äänikirjojen kirjastokäyttö vuonna 2022 on kuitenkin pysynyt edeltävien kahden vuoden tasolla. Viime vuosina kehitystyön kohteena on ollut kuntien yhteinen e-kirjasto, joka tarjoaisi kirjastojen e-aineistot käyttäjille keskitetysti, nykyistä helpommin ja yhdenvertaisemmin.

Kirjastoaineiston asiakaskäytössä tapahtuneella muutoksella on selviä seurauksia tekijöille, sillä kirjojen lainaamisesta tekijöille maksettava lainauskorvaus ei koske kirjastojen välittämien e-aineistojen käyttöä.

Vuokraus- ja lainausdirektiivin (2006/115/EY), jota käsitellään jaksossa 2.1, edellyttämät säännökset teoskappaleiden lainaamisesta ja siitä maksettavasta korvauksesta sisältyvät tekijänoikeuslain (404/1961) 19 §:ään. Lainauskorvausta hallinnoivasta organisaatiosta säädetään tekijänoikeuslain 19 a §:ssä.

Euroopan unionin tuomioistuin on kahdessa tapauksessa (C-174/15 ja C-263/18) arvioinut vuokraus- ja lainausdirektiiviä e-aineistojen kirjastokäytön näkökulmasta. Päätökset ovat keskenään ristiriitaisia. Direktiivi ja edellä mainitut tuomioistuimen ratkaisut eivät edellytä tekijöille maksettavaa korvausta e-aineistojen kirjastokäytöstä. Kirjastojen asiakaskäytön siirtyessä yhä enemmän e-aineistoihin, jolloin teosten tekijöiden lainauskorvaukset pienenevät, on perusteltua ja kohtuullista ulottaa vastaava korvaus myös e-kirjojen ja e-äänikirjojen käyttämiseen.

Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelman mukaan: ”Toteutetaan e-kirjojen lainauskorvaus sekä edistetään kansallisen e-Kirjaston perustamista.”

1.2 Valmistelu

Opetus- ja kulttuuriministeriö asetti toukokuussa 2022 selvityshenkilöksi hovioikeudenneuvos Kristiina Harengon, jonka tehtävänä oli selvittää yleisten kirjastojen e-aineistojen käyttöä ja käytön korvaamista. [E-aineistojen kirjastokäytön korvaamista koskeva selvitys](#) (2022:41)¹ julkaistiin 19.10.2022. Lausuntokierros selvityksestä toteutettiin Lausuntopalvelu.fi:ssä.

Hallituksen esitys on valmisteltu opetus- ja kulttuuriministeriössä virkatyönä. Valmistelussa on mahdollisuuksien mukaan hyödynnetty Harengon selvitystä ja siihen kerättyä tietoa.

¹ <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164387>

2 Nykytila ja sen arviointi

2.1 Vuokraus- ja lainausdirektiivi

Säännökset levitysoikeuden raukeamisesta ja lainauskorvauksesta sisältyvät tekijänoikeuslain 19 §:ään. Säätely perustuu direktiiviin vuokraus- ja lainausoikeuksista sekä tietyistä lähioikeuksista henkisen omaisuuden alalla 92/100/ETY, kodifioitu 2006/115/EY, jäljempänä vuokraus- ja lainausdirektiivi.

Direktiivin 1 artiklan 2 kohdan mukaan tekijän ja muun oikeudenhaltijan yksinoikeus alkuperäiskappaleiden ja kopioiden vuokraukseen ja lainaukseen ei sammu kohteiden myynnin tai muun levityksen johdosta.

Direktiivin 2 artiklan 1 kohdan b alakohdan mukaan ”lainauksella” tarkoitetaan saataville saatamista rajoitetuksi ajaksi ilman suoraa tai välillistä taloudellista tai kaupallista etua, kun se tapahtuu yleisölle avointen laitosten välityksellä.

Direktiivin 3 artiklan 1 kohdan mukaan yksinoikeus sallia tai kieltää vuokraus tai lainaus kuuluu seuraaville: a) tekijälle tämän teoksen alkuperäiskappaleen ja kopioiden osalta; b) esittäjälle tämän esitysten tallennusten osalta; c) äänitteen tuottajalle tämän äänitteiden osalta; ja d) elokuvan ensimmäisen tallennuksen tuottajalle elokuvan alkuperäiskappaleen ja kopioiden osalta.

Saman artiklan 2 kohdan mukaan direktiivi ei koske arkkitehtonisten tai taideteollisten teosten vuokraus- ja lainausoikeuksia. Artiklan 3 kohdan mukaan edellä 1 kohdassa tarkoitetut oikeudet voidaan siirtää tai luovuttaa taikka niihin voidaan antaa sopimukseen perustuva käyttö lupa.

Direktiivin 6 artiklan 1 kohdan mukaan jäsenvaltiot voivat poiketa 1 artiklassa säädetystä yksinoikeudesta lainata yleisölle, jos ainakin tekijät saavat korvauksen tästä lainauksesta. Jäsenvaltiot voivat vapaasti vahvistaa tämän korvauksen ottaen huomioon kulttuurin edistämistä koskevat tavoitteensa. Mainitun artiklan 2 kohdassa säädetään, että jos jäsenvaltiot eivät sovelle 1 artiklassa säädettyä yksinoikeutta äänitteisiin, elokuvaan ja tietokoneohjelmiin, niiden on otettava käyttöön ainakin tekijöille maksettava korvaus. Artiklan 3 kohdan mukaan jäsenvaltiot voivat vapauttaa tietyt laitosten ryhmät 1 ja 2 kohdassa tarkoitetun korvauksen maksamisesta.

Direktiivin johdanto-osan 12 perustelukappaleen mukaan on tarpeen ottaa käyttöön järjestelmä, jolla taataan luovuttamaton, kohtuullinen korvaus tekijöille ja esittäjille, joiden on voitava antaa tämä oikeus heitä edustavien yhteisvalvontajärjestöjen hallinnoitavaksi.

Johdanto-osan 13 perustelukappaleen mukaan kohtuullinen korvaus voidaan maksaa yhtenä tai useampana eränä milloin tahansa sopimusta tehtäessä tai sen jälkeen. Siinä olisi otettava huomioon asianomaisten tekijöiden ja esittäjien panoksen merkitys äänitteelle tai elokuvalle.

Johdanto-osan 14 perustelukappaleen mukaan on myös tarpeen suojata ainakin tekijöiden oikeuksia yleisölle lainauksen osalta säätämällä erityisestä järjestelmästä. Kaikkien toimenpiteiden, jotka poikkeavat yksinoikeudesta lainata yleisölle, olisi kuitenkin oltava sopusoinnussa erityisesti perustamissopimuksen 12 artiklan kanssa (nykyisin Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 18 artikla). Mainitussa artiklassa kielletään kaikki kansalaisuuteen perustuva syrjintä. Tästä johtuu, että jäsenvaltioista peräisin olevia tekijöitä ei saa syrjiä kansallisuuden perusteella. Korvauksen ei tarvitse olla luonteeltaan tekijänoikeudellinen (HE 287/1994 vp s. 36).

2.2 Euroopan unionin tuomioistuimen oikeuskäytäntö

Euroopan unionin tuomioistuin on antanut kaksi ratkaisua, jotka liittyvät e-aineistoja koskevaan Euroopan unionin oikeuden tulkintaan. Ensimmäisessä oli kysymys siitä, soveltuuko vuokraus- ja lainausdirektiivin lainauksen käsite myös e-kirjoihin. Toisessa arvioitiin sitä, kuuluuko käytettyjen e-kirjojen myynti levitysoikeuden vai yleisölle välittämistä koskevan oikeuden piiriin.

Tapauksessa C-174/15 Vereniging Openbare Bibliotheek antamassaan ratkaisussa (10.11.2016) unionin tuomioistuin katsoi, että direktiivin 2006/115 (kodifioitu vuokraus- ja lainausdirektiivi) 1 artiklan 2 kohtaa, 2 artiklan 1 kohdan b alakohtaa ja 6 artiklan 1 kohtaa on tulkittava siten, että kyseisissä säännöksissä tarkoitettu käsite ”lainaus” kattaa kirjan digitaalisen kappaleen lainauksen, kun lainaus toteutetaan asettamalla kyseinen kappale yleisen kirjaston palvelimelle siten, että käyttäjä voi lataamalla tuon kappaleen omalle tietokoneelleen valmistaa siitä kappaleen, kun otetaan huomioon, että laina-aikana voidaan ladata vain yksi kappale ja ettei kyseisen käyttäjän lataama kappale ole enää käytettävissä laina-ajan päätyttyä (tuomion kohta 54).

Tuomioistuin totesi, että vuokraus- ja lainausdirektiivin 6 artiklan 1 kohtaa, joka on poikkeus direktiivin 1 artiklassa säädetystä yksinomaisesta lainausoikeudesta, on unionin tuomioistuimen vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan sovellettava suppeasti, mutta tulkinnalla on kuitenkin voitava taata se, että poikkeuksen tehokas vaikutus säilyy ja että sen tavoitteita noudatetaan (kohta 50).

Tapauksessa C-263/18 Nederlands Uitgeversverbond ja Groep algemene Uitgevers unionin tuomioistuimen 19.12.2019 suuren jaoston kokoonpanossa annettu ratkaisu koski ”käytettyjen” e-kirjojen virtuaalimarkkinoita. Kysymys oli siitä, kuuluuko e-kirjan toimittaminen latauksen kautta pysyvään käyttöön tietoyhteiskuntadirektiivin 3 artiklan 1 kohdassa olevan käsitteen ”yleisölle välittäminen” vai kyseisen direktiivin 4 artiklan 1 kohdassa olevan käsitteen ”yleisölle levitys” alaan.

Ratkaisussaan tuomioistuin katsoi, että e-kirjan toimittaminen yleisölle latauksen kautta pysyvään käyttöön kuuluu tietoyhteiskuntadirektiivin 3 artiklan 1 kohdassa olevan käsitteen ”yleisölle välittäminen” alaan ja erityisesti samassa säännöksessä olevan käsitteen ”[tekijöiden] teosten saattaminen yleisön saataviin siten, että yleisöön kuuluvilla henkilöillä on mahdollisuus saada teokset saataviinsa itse valitsemastaan paikasta ja itse valitsemanaan aikana” alaan.

Euroopan unionin tuomioistuin on ensimmäisessä ratkaisussa (C-174/15) katsonut, että digitaalisten kappaleiden lainaukseen voitaisiin soveltaa vuokraus- ja lainausdirektiivissä sallittua poikkeusta tekijän yksinoikeudesta määrätä teoksen lainauksesta yleisölle niissä tapauksissa, joissa lainaus voidaan rinnastaa painetun kirjan lainaukseen. Painetun kirjan lainaamiseen voidaan rinnastaa lainaus, jossa e-kirja on kerrallaan yhden lainaajan käytettävissä. Poikkeus ei voi koskea laittomasta lähteestä olevia teoksen digitaalisia kappaleita. Ratkaisun mukaan jäsenvaltiot voivat kuitenkin antaa vahvempaa suojaa tekijöille eli asettaa lisäedellytyksiä lainauksen sallimiselle.

Myöhemmässä suuren jaoston kokoonpanossa annettussa ratkaisussa asiassa C-263/18 unionin tuomioistuin totesi mm. seuraavaa: tulkittavien säännösten sanamuodon perusteella ei voida määrittää, merkitseekö e-kirjan toimittaminen latauksen kautta pysyvään käyttöön tietoyhteiskuntadirektiivissä tarkoitettua yleisölle välittämistä vai levitystä vaan tulkinnassa on otettava huomioon direktiivin tavoite ja asiayhteys, jossa se on annettu; WIPO:n tekijänoikeussopimuksessa oleva vaatimus tallennetuista teosten kopioista koskee 6 ja 7 artikloja eli muuta-kin levitystä kuin vuokrausta; tietoyhteiskuntadirektiivin päätavoitteena on suojan saattaminen

korkealle tasolle tekijöiden hyväksi, mikä mahdollistaa sen, että nämä saavat teostensa käytöstä asianmukaisen korvauksen erityisesti silloin, kun teoksia välitetään yleisölle; oikeuksien sammuminen ei koske palveluja eikä varsinkaan suorakäyttöpalveluja, vaan se koskee yksinomaan aineelliseen tuotteeseen sisällytettyjen teosten levitystä; kirjan toimittaminen aineellisella alustalla ja e-kirjan toimittaminen eivät ole taloudellisesta ja toiminnallisesta näkökulmasta toisiinsa verrattavissa.

Jälkimmäinen ratkaisu asettaa tuomioistuimen perustelut ja johtopäätökset asiassa C-174/15 kyseenalaisiksi. Asiassa C-263/18 annettu ratkaisu tukee vahvasti tulkintaa, jonka mukaan e-aineistojen kirjastokäyttö ei voi kuulua lainausta koskevan poikkeuksen piiriin, koska kysymys on yleisölle välittämistä koskevan oikeuden piiriin kuuluvasta toiminnasta ja lainausta koskeva poikkeus perustuu levitysoikeuden raukeamiseen eli sammumiseen. Yleisölle välittämistä koskeva oikeus ei raukea. Tätä päätelmää tukee unionin tuomioistuimen jälkimmäisessä ratkaisussa viittaama tietoyhteiskuntadirektiivin johdanto-osan 40 perustelulause, jonka mukaan jäsenvaltiot voivat säätää poikkeuksesta tai rajoituksesta tiettyjen yleishyödyllisten laitosten, kuten yleisölle avointen kirjastojen ja vastaavien laitosten sekä arkistojen eduksi. Tämä olisi kuitenkin rajoitettava tiettyihin kappaleen valmistamista koskevan oikeuden piiriin kuuluviin erityistapauksiin. Suojattujen teosten tai muun suojatun aineiston suorakäyttötoimituksen yhteydessä tapahtuvan käytön ei ole tarkoitus kuulua tällaisen poikkeuksen tai rajoituksen piiriin. Tätä [tietoyhteiskunta]direktiiviä olisi sovellettava rajoittamatta jäsenvaltioiden mahdollisuutta poiketa yksinomaisesta julkisesta lainausoikeudesta direktiivin 92/100/ETY 5 artiklan (huom. kodifioidun vuokraus- ja lainausdirektiivin 6 artikla) mukaisesti. Sen vuoksi olisi edistettävä erityisiä sopimuksia tai lisenssejä, joilla suositetaan tasapuolisesti tällaisia laitoksia ja niiden harjoittaman levityksen tavoitteita.

Unionin tuomioistuimen ratkaisujen perusteella on katsottava, että e-kirjojen ja muiden e-aineistojen antaminen kirjaston asiakkaiden käyttöön rajoitetuksi ajaksi kuuluu tekijöiden ja muiden oikeudenhaltijoiden yleisölle välittämistä koskevan yksinoikeuden piiriin. Korvaus ei siten voi e-aineistojen osalta perustua levitysoikeuden raukeamiseen pohjautuvaan lainausoikeutta koskevaan rajoitukseen.

2.3 Teosten lainaaminen ja lainauskorvaus tekijänoikeuslaissa

Tekijänoikeuslain 2 §:n mukaan tekijällä on yksinomainen oikeus muun ohella määrätä teoksen kappaleen tarjoamisesta lainattavaksi tai muulla tavoin levitettäväksi. Tätä tekijän yksinomaista oikeutta on kuitenkin rajoitettu tekijänoikeuslain 19 §:ssä. Sen 1 momentissa säädetään levitysoikeuden raukeamisesta, kun teoksen kappale on ensimmäisen kerran myyty ETA-alueella (ns. alueellinen raukeaminen). Pykälän 3 momentin mukaan levitysoikeuden raukeaminen ei koske momentissa lueteltujen teosten lainaamista yleisölle. Pykälän 4 momenttiin sisältyy lainauskorvausta koskevat säännökset. Pykälän 5 momentissa säädetään levitysoikeuden raukeamisesta niissä tapauksissa, kun teos on ensimmäisen kerran myyty ETA-alueen ulkopuolella (ns. kansainvälinen raukeaminen).

Kirjastojen oikeus lainata teoksia yleisölle ilman oikeudenhaltijan suostumusta perustuu tekijänoikeuslain 19 §:n 1 ja 5 momenteissa säädettyyn levitysoikeuden raukeamiseen eli sammumiseen. Kun kirjasto on hankkinut oikeudenhaltijan (tekijän/kustantajan) suostumuksella myyntiin tarjotun kappaleen, se ei enää tarvitse oikeudenhaltijalta lupaa kyseisen kappaleen lainaukseen. Pykälän 3 momentin nojalla elokuvateoksen ja tietokoneella luettavassa muodossa olevan tietokoneohjelman kappaleen levitysoikeus ei kuitenkaan raukea lainausoikeuden osalta. Näin ollen kirjastot voivat lainata vapaasti vain hankkimiaan painettuja kirjoja ja musiikkiäänitteitä. Riittävää on kirjan tai äänilevyn ostaminen. Sen sijaan elokuvien ja tietokoneohjelmien

lainaukseen kirjastojen on tekijänoikeuslain mukaan hankittava oikeudenhaltijalta luvat ja lainaus on sallittua vain oikeudenhaltijan ja kirjaston välillä sovitulla lisenssiehdoilla. Tällaisten teosten oikeudenhaltijat voivat myös kieltää teostensa lainauksen.

Esittävien taiteilijoiden oikeuksista on säännökset tekijänoikeuslain 45 §:ssä, joka sisältyy lain lähioikeuksia koskevaan 5 lukuun. Mainitussa pykälässä on viittaussäännökset 19 §:n 1, 2 ja 5 momenttiin, mutta ei lainauskorvausta koskevaan 4 momenttiin. Lainauskorvaukseen oikeutettuja ovat siten tekijänoikeuslain perusteella ainoastaan tekijät.

Lainauskorvausta koskeviin tekijänoikeuslain säännöksiin ei esitetä muutoksia.

2.4 E-aineistot ja niiden käytön korvaaminen

Tekijänoikeuslaissa ei ole tällä hetkellä erityisiä säännöksiä e-aineistojen kirjastokäytöstä eikä sen korvaamisesta. E-aineistojen kirjastokäyttö perustuu lisensointiin eli oikeudenhaltijoiden myöntämiin käyttöluviin. Kustantajat tai välittäjät sopivat kirjastojen kanssa korvauksesta ja käytön muista ehdoista. Tekijöiden ja äänikirjan lukijoiden palkkio (rojalti tai kertakorvaus) riippuu heidän ja kustantajien välisistä oikeuksien luovutus sopimuksista.

Hallituksen esityksessä ehdotetaan uuteen 38 a §:ään säännöksiä korvauksesta e-kirjojen ja e-äänikirjojen kirjastokäytöstä. Mainituilla e-aineistoilla tarkoitetaan aineettomassa muodossa olevia teosten digitaalisia kappaleita tai kopioita, joita käytetään digitaalisessa muodossa tietoverkkojen välityksellä. E-kirjat ja e-äänikirjat voivat olla tallennettuina esimerkiksi palvelimilla, jotka ovat kirjastojen ylläpitäjien suorassa hallinnassa tai palveluntarjoajan hallinnassa ja sopimuksella kirjaston asiakkaiden käytettävissä. Tällaisten aineistojen käyttö tietoverkon välityksellä on tekijänoikeuslain 2 §:n 3 momentin 1 kohdassa tarkoitettua teoksen välittämistä yleisölle johtimitse tai johtimitta siten, että yleisöön kuuluvilla henkilöillä on mahdollisuus saada teos saataviinsa itse valitsemastaan paikasta ja itse valitsemanaan aikana.

Kun käyttäjä (kirjaston asiakas) lataa päätelaitteella teoksen palvelimelta tai suoratoistaa teosta, laitteeseen syntyy teoksesta digitaalinen kappale (kopio) tai suoratoistossa tilapäinen kappale. Teos on päätelaitteella asiakkaan käytettävissä palvelun käyttöehtojen mukaisesti rajatun ajan. Oikeudellisesti kysymys on käyttäjälle annettavasta ajallisesti rajoitetusta vastikkeettomasta käyttöoikeudesta. Tekijänoikeudellisesti kysymys ei ole teoskappaleen lainaamisesta, sillä teoksen fyysistä kappaletta ei luovuteta kirjaston asiakkaalle eikä asiakas palauta samaansa kappaletta laina-ajan päättyessä. Asiakkaan mahdollisuus käyttää teosta päättyy, kun ajallisesti määritelty käyttöoikeus lakkaa.

E-kirjoilla ja e-äänikirjoilla ei ehdotetussa pykälässä tarkoiteta fyysiselle alustalle (esim. cd-levy, ssd-levy, muu kiintolevy) tallennettuja teoksia, joita voitaisiin levittää edelleen fyysisinä kappaleina ja jotka olisivat tallenteelta käytettävissä. Fyysisinä tallenteina levitettävät teoskappaleet kuuluvat levitysoikeuden piiriin ja niitä on mahdollista esimerkiksi lainata. Tällöin yleisistä kirjastoista tai korkeakoulukirjastoista tapahtuvaan lainaukseen sovelletaan 19 §:n 4 momentin säännöksiä lainauskorvauksesta.

Vuonna 2023 korvaus e-aineistojen kirjastokäytöstä on toteutettu opetus- ja kulttuuriministeriön päätöksellä (Lainauskorvausta hallinnoivan järjestön hyväksyminen; 19 a §; päätöksen VN/2168/2021-OKM-4 täydennys (2023); VN/2168/2021-OKM-9). Hyväksymispäätöksen täydennykseen, jossa on yksinkertaisuuden vuoksi käytetty ilmaisuja ”e-lainaaminen” ja ”e-lainauskorvaus”, sisällytettiin selvityshenkilö Kristiina Harengon selvityksen suuntaviivojen mukainen ratkaisu, jolla samalla testattiin tämän hallituksen esityksen valmistelussa eteen tulevien kysymysten mahdollisia ratkaisuja.

Mainitun päätöksen keskeiset elementit (ehdot e-lainauskorvauksen maksamiselle vuonna 2023) ovat: 1) e-lainauskorvausta maksetaan vain rajatun käyttöoikeuden piirissä olevien e-kirjojen ja e-äänikirjojen e-lainaamisesta yleisistä kirjastoista; 2) e-lainauskorvausta maksetaan teosten tekijöille, ei e-äänikirjojen lukijoille; 3) e-lainauskorvausta ei makseta korkeakouluista tapahtuvasta e-lainaamisesta; 4) korvauksen perusteena olevalla e-lainauksella tarkoitetaan e-kirjan ja e-äänikirjan saattamista rajatulle määrälle yleisen kirjaston asiakkaita käytettäväksi määräajaksi vastikkeetta; 5) käyttöoikeuden tulee perustua kirjaston ja oikeudenhaltijan (kustantajan) väliseen lisenssi- tai hankintasopimukseen ja käytön tulee tapahtua lisenssiehtojen mukaisesti; 6) e-kirjaa ja e-äänikirjaa käsitellään yhdenvertaisesti jaettaessa e-lainauskorvaukset järjestöjen edustamien teoslajien kesken ja tilitettäessä korvaukset tekijöille. Lisäksi täydentävän päätöksen ehtona on, että järjestöt sitoutuvat noudattamaan sekä hyväksymispäätöksessä että täydentävässä päätöksessä olevia ehtoja.

2.5 Lainauskorvauksen hallinnointi

Säännökset lainauskorvausta hallinnoivasta organisaatiosta sisältyvät tekijänoikeuslain 19 a §:ään. Näitä säännöksiä sovellettaisiin myös uuteen e-kirjojen ja e-äänikirjojen kirjastokäytön korvaukseen ja sen hallinnointiin. Soveltaminen ei edellytä muutoksia 19 a §:ssä käytettyyn terminologiaan.

Korvaus 19 §:n 4 momentissa tarkoitettua lainaamisesta alkuperäiselle tekijälle suoritetaan opetus- ja kulttuuriministeriön hyväksymän, kyseiseen tarkoitukseen käytettyjen teosten tekijöitä edustavan yhteishallinnointiorganisaation välityksellä. Organisaatioita voidaan hyväksyä useita, jos tekijöiden edustavuutta ei voida muuten saavuttaa.

Opetus- ja kulttuuriministeriö hyväksyy yhteishallinnointiorganisaation hakemuksesta määräajaksi, enintään viideksi vuodeksi kerrallaan. Hyväksyttävän organisaation tulee olla vakavarainen ja sillä tulee olla valmius ja kyky hoitaa asioita hyväksymispäätöksen mukaisesti. Organisaation tulee vuosittain antaa opetus- ja kulttuuriministeriölle selvitys hyväksymispäätöksen nojalla tekemistään toimista. Organisaation tai organisaatioiden yhdessä tulee edustaa merkittävää osaa niistä eri alojen teosten tekijöistä, joiden teoksia käytetään 19 §:n 1 momentin nojalla siltä osin kuin kysymys on teoskappaleen lainaamisesta yleisölle. Hyväksyminen voidaan peruuttaa, jos organisaatio hyväksymispäätöstä ja sen ehtoja rikkomalla syyllistyy vakaviin tai olennaisiin rikkomuksiin tai laiminlyönteihin ja jolleivät organisaatiolle annetut huomautukset ja varoitukset ole johtaneet toiminnassa esiintyneiden puutteiden korjaamiseen.

Tekijänoikeuslain 19 a §:ssä tarkoitettuina opetus- ja kulttuuriministeriön hyväksyminä organisaatioina lainauskorvauksen säätämisestä lähtien toimineet Kopiosto ry kuvataiteellisten teosten ja valokuvateosten tekijöiden osalta, Sanasto ry kirjallisten teosten tekijöiden osalta ja Säveltäjien Tekijänoikeustoimisto Teosto ry luovan säveltaiteen alan teosten tekijöiden osalta. Voimassa oleva päätös koskee vuosia 2022–2026. Edellä jaksossa 2.4 kerrotun mukaisesti päätöstä täydennettiin maaliskuussa 2023 e-lainauskorvauksen hoitamiseksi vuonna 2023.

Lainauskorvausta hallinnoivien yhteishallinnointijärjestöjen keräämien tietojen mukaan vuonna 2022 yleisistä kirjastoista tehtiin 517 226 e-kirjalainausta ja 859 008 e-äänikirjalainausta. Yhteensä e-lainautapahtumia vuonna 2022 oli 1 376 234. Vuoden 2023 e-lainauskorvauksena maksettiin yhteensä 539 000 euroa (sisältää arvonlisäveroa 10%).

E-aineistojen kirjastokäytön korvaus maksettaisiin edellisen vuoden käyttötietojen perusteella. Tämä vastaa lainauskorvauksen maksamisessa noudatettua käytäntöä.

Lainauskorvausta hallinnoiviin yhteishallinnointiorganisaatioihin sovelletaan tekijänoikeuslain lisäksi myös tekijänoikeuden yhteishallinnoinnista annettua lakia (1494/2016). Yhteishallinnointilaki sisältää säännökset muun muassa oikeudenhaltijoiden oikeuksista, jäsenten oikeuksista, päätösvallasta ja etujen valvonnasta yhteishallinnointiorganisaatioissa, tekijänoikeuskorvausten hallinnoinnista sekä oikeuksien hallinnoinnista toisen yhteishallinnointiorganisaation puolesta. Laki sisältää säännökset myös avoimuudesta ja tiedonantovelvollisuudesta sekä oikeuksien käytön raportoinnista.

2.6 E-kirjojen ja e-äänikirjojen talous

Suomen Kustannusyhdistyksen tilastojen [Kustannusalan tilastot \(kustantajat.fi\)](https://tilastointi.kustantajat.fi/vuositilasto/sahkoisten-julkaisujen-myynti-yhteens%C3%A4/2022)² mukaan äänikirjojen vuosimyynti on kasvanut n. 6,4 miljoonasta eurosta (2018) n. 38,9 miljoonaan euroon (2022). Sähkökirjojen vuosimyynti on puolestaan kasvanut n. 3 miljoonasta eurosta (2018) n. 6,6 miljoonaan euroon (2022); vuonna 2021 vuosimyynti oli 7 miljoonan euron tasolla.

Kustannusyhdistyksen verkkosivujen ([äänikirjan talous](https://www.kustannusyhdistyksen.fi/äänikirjan-talous))³ mukaan äänikirjojen ansaintalogiikan muutos koskee koko kirjan arvoketjua. Arvoketju ja sen muutokset ulottuvat tekijöiden (kirjailija, kääntäjä, muut tekijät) lisäksi myös kustantajaan ja myyjään. Kustantajan kirjasta saama keskihinta on painetusta kirjasta 10,45 euroa ja lukuaikapalvelun kautta käytetystä äänikirjasta 2,46 euroa. Tuloilla katetaan mm. tekijänpalkkiot sekä kirjan tuotantoon, markkinointiin ja logistiikkaan liittyvät kulut ja henkilöstömenot. Kustantajien kirjailijoille maksamien tekijänoikeuspalkkioiden prosentit ovat Kustannusyhdistyksen mukaan painetusta teoksesta ja äänikirjasta samat tai samaa suuruusluokkaa. Muutokset tekijänoikeustuloissa johtuvat näin ollen markkinoilta saatavan korvauksen muuttumisesta.

[Suomen Kirjailijaliiton tekijänpalkkioselvityksen 2022](https://kirjailijaliitto.fi/uutiset/äänikirjapalkkioselvityksen-2022)⁴ mukaan, jossa selvitettiin liiton jäsenille maksettuja palkkioita vuoden 2021 kirjamyynneistä, äänikirjasta kirjailijalle maksettava palkkio oli lähes 80 % vähemmän kuin vastaavan painetun kirjan tuotto, eli keskimäärin 0,71 euroa teokselta. Painettu kovakantinen kirja tuotti kirjailijalle vuonna 2021 keskimäärin 3,31 euroa myydyltä kappaleelta. Selvityksen mukaan painetun kirjan palkkiotasot olivat melko vaihtuneita, kun taas äänikirjojen prosentit vaihtelivat 11 prosentista 30:een, jopa 50 prosenttiin. Keskimääräinen sähkökirjan palkkio tekijälle oli selvityksen mukaan 1,16 euroa.

Tekijä saa korvauksen painetun kirjan myynnistä vain kerran, vaikka kirjan lainaisi ja lukisi useampi henkilö. E-kirjojen ja e-äänikirjojen kirjastokäytössä voidaan käytön ja käyttäjien määrä ottaa paremmin huomioon lisenssien hinnassa. Erityisesti perinteisellä lainauskorvauksella mutta myös uudella e-kirjojen ja e-äänikirjojen kirjastokäytön korvauksella on näin ollen taloudellista merkitystä tekijöille.

² <https://tilastointi.kustantajat.fi/vuositilasto/sahkoisten-julkaisujen-myynti-yhteens%C3%A4/2022>

³ <https://kustantajat.fi/tietoa-kustannusalasta/digikirjat/äänikirjan-talous>

⁴ <https://kirjailijaliitto.fi/uutiset/äänikirjapalkkio-80-pienempi-kuin-palkkio-painetusta-kirjasta-kirjailijaliitto-selvitti-kirjailijoille-vuonna-2021-maksettuja-tekijänpalkkioita/>

3 Tavoitteet

Ehdotettavalla tekijänoikeuslain muutoksella toteutetaan pääministeri Petteri Orpon hallituksen hallitusohjelman kirjausta: ”Toteutetaan e-kirjojen lainauskorvaus sekä edistetään kansallisen e-Kirjaston perustamista.”

Kirjastoissa tarjotaan nykyisin asiakkaiden käytettäväksi painettujen kirjojen lisäksi enenevässä määrin myös e-kirjoja ja e-äänikirjoja. Äänikirjoissa on siirrytty käytännössä kokonaan fyysisten tallenteiden lainaamisesta e-äänikirjojen käyttämiseen. Koska sähköisessä muodossa olevien aineistojen käyttö ei ole tekijänoikeudellista lainaamista, painettujen kirjojen ja perinteisten äänikirjojen kirjastokäytöstä maksettava lainauskorvaus jää kirjojen tekijöiltä saamatta.

Ehdotuksen tavoitteena on mahdollistaa tekijöille nykyistä lainauskorvausta vastaava korvaus kirjojen ja äänikirjojen sähköisessä muodossa tapahtuvasta kirjastokäytöstä.

Kuntien yhteinen e-kirjastohanke koskee erityisesti e-kirjojen ja e-äänikirjojen kirjastokäytön mahdollistamista. Näin ollen korvausta ei ole tässä vaiheessa perusteltua ulottaa musiikkiaänitteiden mahdollisen sähköisen käytön korvaamiseen. Lainauskorvaus maksetaan edelleen fyysisten äänilevyjen kirjastolainauksesta sävellysteosten tekijöille.

E-lehtien, kuten muunkin e-aineiston kirjastokäyttö, edellyttää aina oikeudenhaltijoiden lupaa. Koska lainauskorvaus ei koske painettujen lehtien kirjastolainauksesta, myöskään e-lehtien kirjastokäyttöä ei ehdoteta korvattavaksi.

4 Ehdotukset ja niiden vaikutukset

4.1 Keskeiset ehdotukset

Uuden e-kirjoja ja e-äänikirjoja koskevan korvauksen piirissä olisivat nykyisen lainauskorvauksen piirissä olevia kirjoja ja äänikirjoja vastaavat e-kirjat ja e-äänikirjat ja niihin sisältyvät teokset ja tekijät sillä poikkeuksella, että uusi korvaus ehdotetaan maksettavaksi myös e-äänikirjojen lukijoille. Tämä laajennus ehdotetaan tehtäväksi äänikirjojen suosion räjähdysmäisen kasvun vuoksi. Lisäksi ehdotetun laajennuksen perusteena on, että äänikirjoja ei olisi olemassa ja kirjastokäytössä ilman teoksen suullista esitystä ja teoksen lukijan panostusta. Korvauksen piirissä olisivat myös alun perin sähköiseen muotoon tehdyt e-kirjat.

Korvauksen piirissä olevat suojankohteet ja oikeudenhaltijat mainittaisiin ehdotetussa pykälässä.

Korvaus koskisi sekä yleisissä kirjastoissa että korkeakoulukirjastoissa tapahtuvaa e-kirjojen ja e-äänikirjojen käyttöä. Korkeakoulukirjastoissa aineistot hankitaan usein verkkokirjahyllypalvelun muodossa eikä yksittäisten teosten nimikkeinä. E-kirjan tai e-äänikirjan käyttö verkkohyllypalvelussa ei kuuluisi korvauksen piiriin. Asiaa käsitellään säännöskohtaisissa perusteissa (jakso 7).

Uusi korvaus ei koskisi musiikin eli sävellysteoksia sisältävien äänitallenteiden sähköistä käyttämistä kirjastoissa. Tämä olisi yhdenmukainen ratkaisu kuntien yhteisen e-kirjaston, johon myös hallitusohjelmassa viitataan, kehittämisperiaatteiden kanssa.

E-kirjan ja e-äänikirjan käyttäminen kirjastossa edellyttää kustantajan tai muun teoksen oikeudenhaltijan lupaa, lisenssiä. Nyt ehdotettava korvaus ei näin ollen perustu tekijänoikeuden ra-

joituksen nojalla tapahtuvan käytön korvaamiseen, vaan on tekijänoikeuteen perustumaton korvaus, jolla on tarkoitus korvata tekijöille lainauskorvauksen vähenemistä siirryttäessä teoskappaleiden lainaamisesta kirjojen ja äänikirjojen sähköiseen käyttämiseen kirjastoissa.

Tekijänoikeuslain 19 §:ssä säädetyn tekijänoikeudellisen lainauskorvausoikeuden tavoin myös uusi e-kirjojen ja e-äänikirjojen kirjastokäytön korvausoikeus olisi luovuttamaton. Oikeus korvaukseen kuuluisi vain teoksen tekijälle ja tekijän perillisille.

Korvausta hallinnoimaan hyväksyttävät yhteishallinnointiorganisaatiot soveltaisivat korvauksen jakamisessa ja tilittämässä teosten tekijöille käytännössä samoja periaatteita kuin perinteisen lainauskorvauksen jakamisessa ja tilittämässä. Korvaukseen olisivat oikeutettuja myös muiden maiden tekijät kirjallisten ja taiteellisten teosten suojaamista koskevan Bernin yleissopimuksen kansallisen kohtelun periaatteen ja Euroopan unionin syrjimättömyysperiaatteen mukaisesti.

Kirjallisten teosten lukijoiden osalta korvauksen alueellinen soveltaminen tapahtuisi esittävien taiteilijoiden, äänitteiden valmistajien sekä radioyhtymien suojaamisesta tehdyn Rooman yleissopimuksen mukaisesti. Sopimuksen mukaan kansallisen kohtelun velvoite ei ulotu sellaiseen kansallisessa laissa myönnettyyn suojaan, joka ylittää Rooman sopimuksen mukaisen suojan laajuuden tai tason. Nyt ehdotettava korvausoikeus on sopimuksen ylittävää suojaa. Euroopan unionin osalta soveltaminen määräytyisi kuitenkin unionin syrjimättömyysperiaatteen mukaisesti, ja korvaukseen olisivat oikeutettuja Euroopan talousalueen maiden lukijat.

4.2 Pääasialliset vaikutukset

Valtion talousarvioon otettavasta määrärahasta maksettaisiin korvausta kirjastokäytöstä e-kirjojen ja e-äänikirjojen tekijöille nykyistä lainauskorvausta vastaavassa laajuudessa, musiikkiäänitteitä lukuun ottamatta. Lisäksi korvausta maksettaisiin e-äänikirjojen lukijoille eli kirjallisten teosten suullisten esitysten esittäjille. Korvausta maksettaisiin vain pykälässä mainituille oikeudenhaltijoille: e-kirjaan tai e-äänikirjaan sisältyvän 1 §:n 1 momentissa tarkoitetun kirjallisen teoksen, sävellysteoksen (nuotti, sanoitus, soiva muoto), valokuvateoksen ja muun kuvataiteen teoksen tekijöille sekä kirjallisen teoksen suullisille esittäjille.

Korvauksen piirissä eivät olisi mahdolliset muut kirjastoissa sähköisessä muodossa asiakkaiden käytettävissä olevat aineistolajit kuten musiikki, lehdet sekä elokuvat tai muut audiovisuaaliset aineistot. Korvauksen piiriin ei kuuluisi myöskään edellä mainittujen aineistolajien e-kirjoihin mahdollisesti sisältyvä, usein multimediallinen e-kirjan kokonaisuutta rikastava ja täydentävä käyttö.

Rajoittamalla korvaus e-kirjoihin ja e-äänikirjoihin ja pykälässä tarkasti määriteltyihin teoslajeihin edistetään osaltaan kuntien yhteisen e-kirjaston muodostamisen periaatteita kirjastokäyttöön hankittavien aineistojen osalta. Korvaus myös kohdistetaan sellaiseen kirjaston asiakkaiden kannalta olennaiseen e-aineistoon, jota käytetään merkittävässä määrin.

Soveltamisalan tarkalla määrittelyllä varmistetaan uusien säännösten toimivuus käytännössä: e-kirjoihin sisältyvät merkitykselliset teoslajit ja teosten tekijät on mahdollista tunnistaa ja korvaus voidaan käytöstä saatavien tietojen perusteella tilittää näille tekijöille mahdollisimman tarkasti.

E-aineistojen kirjastokäytön korvaus ja siihen käytettävä määrärahan kokonaisuus mitoitetaan vastaamaan perinteisestä lainaamisesta tekijöille maksettavaa lainakohtaista korvausta. Kokonaisuutena e-aineistojen kirjastokäytön korvauksen tulisi seurata e-aineistojen kirjastokäyttöä

ja siinä tapahtuvaa kehitystä. Kuntien yhteisen e-kirjaston aineistojen hankinnat ja hankintoihin käytettävissä olevien määrärahojen kehitys tulevat osaltaan vaikuttamaan e-aineistojen kirjastokäytöstä maksettavan korvauksen kokonaismäärään ja määrärahatarpeeseen.

Ministeriö vahvistaa korvauksen suuruuden korvausta hallinnoivien organisaatioiden esityksestä, joka puolestaan perustuu käyttötietoihin. Uuden korvauksen toimivuus, toisin sanoen korvauksen hallinnointi hyväksytyissä yhteishallinnointiorganisaatioissa ja kohdentuminen tekijöille, joiden teoksia sisältyy kirjastoissa käytettyihin e-kirjoihin ja e-äänikirjoihin, edellyttää täsmällistä käytön raportoimista ja korvauksen kohdentumisen kannalta relevanttien teos- ja tekijätietojen selvittämistä. Vastaavat tiedot tarvitaan myös e-äänikirjojen lukijoiden osalta.

5 Muut toteuttamisvaihtoehdot

5.1 Vaihtoehdot ja niiden vaikutukset

E-kirjojen ja e-äänikirjojen käyttö kirjastoissa edellyttää aina sopimista oikeudenhaltijoiden kanssa. Tällainen lisensoitu kirjastokäyttö ei ole tekijänoikeudellista lainaamista, vaan käyttö perustuu oikeudenhaltijoilta saatuun käyttöoikeuteen. Hallitusohjelman mukaisesti e-kirjojen kirjastokäytöstä halutaan maksaa tekijöille korvausta.

Hallituksen esityksessä korvaus ehdotetaan toteutettavaksi uudessa 38 a §:ssä säädettävillä säännöksillä. Korvauksen käytännön toteuttamisen ja hallinnoinnin osalta e-aineistojen kirjastokäytöstä maksettava korvaus rinnastettaisiin perinteiseen lainauskorvaukseen, josta säädetään 19 §:ssä ja jonka hallinnoinnista säädetään 19 a §:ssä. Korvauksen hallinnointia koskevat säännökset toteutettaisiin viittaussäännöksellä.

E-kirjojen ja e-äänikirjojen kirjastokäyttö tarkoittaa käytännössä aineiston lisenssiehtojen mukaisesti tapahtuvaa teosten välittämistä yleisölle tietoverkon välityksellä. Koska oikeus välittää teoksia yleisölle digitaalisessa muodossa tietoverkon välityksellä ei raukea, ei ole muuta oikeudellista vaihtoehtoa toteuttaa korvaus tekijänoikeuslaissa. Säännöksiä ei voida sisällyttää tekijänoikeuslain 2 lukuun, joka koskee tekijänoikeuden rajoituksia ja sopimuslissenssiä.

Sen sijaan e-aineistojen kirjastokäytön korvauksen käytännön toteuttaminen on mahdollista hoitaa perinteisen lainauskorvauksen yhteydessä ja sen kanssa yhdenmukaisin jako- ja tilitysperustein viittaamalla 19 a §:n (korvausta hallinnoiva organisaatio) soveltamiseen.

5.2 Ulkomaiden lainsäädäntö ja muut ulkomailla käytetyt keinot

Johdanto

Kansainvälisesti lainauskorvausjärjestelmä on voimassa 33 valtiossa. Euroopan unionissa oikeudesta lainauskorvaukseen on säädetty vuokraus- ja lainausdirektiivillä vuonna 1992. Euroopan ulkopuolisissa valtioissa lainauskorvausjärjestelmä on Uudessa-Seelannissa, Australiassa, Kanadassa ja Israelissa. Lainauskorvauksella pyritään kompensoimaan sitä haittaa, joka vastikkeettomasta yleishyödyllisestä kirjastoista tapahtuvasta teosten lainaamisesta aiheutuu tekijöille. Yleensä lainauskorvauksen maksaa valtio. Lainauskorvausjärjestelmän taustalla on periaate, jonka mukaan teoksen jokaisesta tekijänoikeudellisesti merkityksellisestä käytöstä tulee maksaa korvaus.

Kansainväliseen tekijänoikeudelliseen sopimusjärjestelmään ei sisälly lainauskorvausta koskevia määräyksiä. EU:n jäsenvaltioissa lainauskorvausjärjestelmä perustuu vuokraus- ja lainaus-

direktiiviin, jossa valtioille on jätetty paljon harkintavaltaa sen suhteen, miten järjestelmä toteutetaan. Vuokraus- ja lainausdirektiivi koskee vain painettujen aineistojen lainausta. E-aineistojen osalta sääntelyä ei ole. Kansallisesti e-aineistojen kirjastokäytöstä maksetaan korvauksia joissakin maissa. E-aineistojen kirjastokäytöstä saatetaan näissä maissa käyttää myös ilmaisua ”e-lainaus” tai ”e-aineistojen lainaaminen”.

Ruotsi

Ruotsissa lainauskorvauksessa korostuvat kansallisen kulttuurituen piirteet. Lainauskorvausta maksetaan korvaukseksi siitä, että tekijöiden teokset ovat vapaasti lainattavissa (Förordning (1962:652) om Sveriges författarfond). Järjestelmän tavoitteena on edistää kirjallisuuden kehitystä sekä tukea ja parantaa kirjailijoiden taloudellisia oloja maksamalla heille korvauksia siitä, että kirjailijoiden teoksia on saatavilla kirjastossa.

Kirjailijat saavat painetuista kirjoista sekä rojalteja että lainauskorvausta. Korvausta maksetaan ruotsiksi kirjoitetuista kirjoista tai kirjoista, jotka on kirjoittanut Ruotsissa vakituisesti asuva kirjailija. Kääntäjille maksetaan korvausta sekä käännöksistä ruotsiksi että käännöksistä ruotsista muille kielille.

E-aineistojen osalta ei makseta lainauskorvausta, mutta kustantajat maksavat kirjastojen lisenssimaksuista osan tekijöille.

Tanska

Tanskan lainauskorvausjärjestelmässä korostuvat kulttuurituen piirteet. Lainauskorvaus perustuu eräänlaiseen pistejärjestelmään, jossa keskeistä on teosten saataville saattaminen kirjastoissa. Lainamäärien sijaan huomioidaan se, kuinka monta kappaletta teosta on kirjastojen kokoelmissa. Lainauskorvauksella ei ole ehdotonta ylärajaa, vaan korvaus alenee asteittain. Järjestelmä mahdollistaa hyvin suuret tekijäkohtaiset vuotuiset lainauskorvaukset. Tanskassa lainauskorvausmääräraha on 24 miljoonaa euroa eli kaksinkertainen Suomeen verrattuna.

Kustantajat lisensoivat e-kirjoja ja e-äänikirjoja kirjastoille lainattavaksi. Vuoden 2018 alusta lukien tekijät ovat olleet oikeutettuja korvaukseen painettujen kirjojen lisäksi myös e-kirjoista ja e-äänikirjoista, jotka on julkaistu tanskan kielellä ja jotka lainataan Tanskan yleisistä kirjastoista tai koulujen kirjastoista, sekä musiikista ja kuvataiteen tuotteista, joita lainataan Tanskan yleisistä kirjastoista. E-kirjojen ja e-äänikirjojen korvauksen määräytymiseen vaikuttaa myös käytön määrä. Kuvataiteen tuotteita ovat alkuperäiset taideteokset, graafiset työt ja valokuvat. Korvaukset maksetaan valtion varoista.

Alankomaat

Alankomaissa painettujen aineistojen lainauskorvaus on ollut puhtaasti tekijänoikeudellinen korvaus, jota on maksettu myös EFTA-maiden ulkopuolelle. Lainauskorvauksia hallinnoi tehtävää varten perustettu Stichting Leenrecht -niminen organisaatio, joka edustaa laajasti eri oikeudenhaltijaryhmiä. Se perii lainauskorvaukset suoraan kirjastoilta niiden lainausmäärien perusteella ja tilittää kerätyn summan neuvoteltujen jakosuhteiden mukaan oikeudenhaltijoiden järjestöille, jotka tilittävät korvaukset edelleen oikeudenhaltijoille. Lainauskorvausta maksetaan myös kustantajille ja muille tuottajille.

E-aineistojen lainauksesta ei ole erityistä sääntelyä. E-kirjojen lainaus kuuluu oikeudenhaltijoiden yksinoikeuden piiriin. Kirjastot pyrkivät aluksi siihen, että e-aineistoihin sovellettaisiin samoja periaatteita kuin painettuihin aineistoihin. Euroopan unionin tuomioistuimen asiassa C-

174/15 antamaa ratkaisua ei kuitenkaan saatettu osaksi lainsäädäntöä kustantajien vastustuksen vuoksi. Sen vuoksi on luotu hybridimalli, jossa kustantajat myöntävät lupia e-aineistojen lainaukseen parhaaksi katsomillaan ehdoilla ja neuvottelevat lainauksesta maksettavan korvauksen. Tämän korvauksen maksaa kansalliskirjaston alainen e-kirjastopalvelu, ja puolet siitä tilitetään yhteishallinnointijärjestöjen kautta tekijöille, puolet suoraan kustantajalle. Kansalliskirjaston alaisen e-kirjastopalvelun määrärahoja on kasvatettu lisäkorvausten maksamiseksi tekijöille. Korvausjärjestelmää sovelletaan vain hollanninkielisten e-kirjojen lainaukseen. E-äänikirjojen osalta vastaavaa sopimusta korvauksista ei ole tehty.

Yhdistynyt kuningaskunta

Lainauskorvausta maksetaan järjestelmään kirjautuneille ETA-maiden kansalaisille. E-aineistojen lainauskorvauksesta on säädetty laissa.

Vuonna 2010 lakiin sisältyvä poikkeus yksinomaisesta lainausoikeudesta ulotettiin koskemaan kirjastojen tiloissa tapahtuvaa e-kirjojen lainaamista esimerkiksi omalle lukulaitteelle. Kirjastot eivät kuitenkaan käytännössä tarjonneet tällaista palvelua.

Keskustelu lainauskorvauksen ulottamisesta e-aineistoihin ja sitä koskevat vaatimukset kasvoivat unionin tuomioistuimen ratkaisun C-174/15 myötä, jonka katsottiin poistavan viimeiset esteet lainauskorvauksen ulottamiselle e-aineistoihin.

Vuonna 2017 säädettiin Digital Economy Act, jonka perusteella eräitä muita lakeja muutettiin niin, että lainauskorvaus ulotettiin koskemaan myös kirjastojen ulkopuolelle tapahtuvaa e-lainaamista. E-lainaamista koskevan muutossäännöksen antamisen jälkeen lainauskorvauslain (Public Lending Right Act 1979) ja tekijänoikeus-, mallioikeus- ja patenttilain (Copyright, Designs and Patents Act 1988) lainaamista koskevia säännöksiä muutettiin. Lainaamisen käsite määriteltiin siten, että se käsittää saataville saattamisen yleisöön kuuluvalle henkilölle käytettäväksi rajoitetuksi ajaksi kirjaston ulkopuolella mukaan lukien yleisölle välittämisen sähköisesti muualle kuin kirjaston tiloihin. Lainmuutoksella ei ole puututtu oikeudenhaltijan yksinoikeuteen määrätä lainauksesta, vaan lainauskorvaus e-kirjoista ja e-äänikirjoista koskee vain hankinta- tai lisenssiehtojen mukaisesti lainattavia teoksia. Uudistus on tullut voimaan 1.7.2018 ja ensimmäiset lainauskorvaukset e-kirjoista ja e-äänikirjoista on maksettu tekijöille tammikuussa 2020. E-lainaamisen osuus kaikista lainoista on pieni.

Kanada

Kanadassa lainauskorvaukset ovat luonteeltaan kulttuuritukea. Kanadalaisille tai Kanadassa vakituisesti asuville tekijöille suoritettavat korvaukset eivät perustu lainausmääriin, vaan kirjoista saatavilla olevien nimekkeiden määrään. Lisäksi teoskohtaisen korvauksen määräytymiseen sovelletaan lisäperusteita, kuten aika, jonka tietty teos on ollut järjestelmän piirissä.

Kanadassa e-kirjat on sisällytty lainauskorvauksen (public lending right, PLR) piiriin vuonna 2016. Tekijöille kertyy korvauksia e-kirjojen saatavilla olosta tietyissä otannalla valituissa kirjastoissa. Lainauskorvausjärjestelmää koskevat päätökset tekee lainauskorvauskomissio (PLR Commission), joka toimii Kanadan taideneuvoston (Canada Council of Arts) alaisuudessa. Se päättää muun muassa siitä, mitkä tekijäryhmät ja teoslajit ovat oikeutettuja lainauskorvaukseen sekä lainauskorvauksen tilitysperusteista. Järjestelmän muuttaminen ei edellytä lainsäädäntötoimia. E-kirjojen mukaan ottamista koskeva päätös on saanut jatkoa vuonna 2019, jolloin myös äänikirjat päätettiin sisällyttää lainauskorvaukseen oikeutettujen julkaisumuotojen joukkoon.

Yhteenveto

Missään edellä mainituista valtioista ei ole rajoitettu oikeudenhaltijan yksinoikeutta määrätä e-aineistojen kirjastokäytöstä. Käytännössä kustantajat määräävät ne ehdot, joilla e-kirjat ja e-äänikirjat ovat kirjastojen käytettävissä. Järjestelmän luonne kulttuuritukena korostuu useissa maissa, kuten Ruotsissa, Tanskassa, Alankomaissa ja Kanadassa. Alankomaissa lainauskorvauksen kulttuuritukipiirteet koskevat vain e-kirjoja. Sen sijaan painettujen kirjojen lainauskorvaus nähdään luonteeltaan puhtaasti tekijänoikeudellisena korvauksena.

Lainsäädännössä asia on ratkaistu vain Yhdistyneessä kuningaskunnassa. Sielläkään oikeudenhaltijoiden oikeutta määrätä e-kirjojen ja e-äänikirjojen kirjastokäytöstä ei ole rajoitettu. Lainauskorvaus koskee vain sellaisia e-aineistoja, joita käytetään oikeudenhaltijoiden kanssa sovitulla hankinta- tai lisenssiehdoilla.

6 Lausuntopalaute

Hallituksen esitysluonnoksesta järjestettiin 15.9.2023 Teams-kuuleminen, johon oli kutsuttu asian kannalta keskeiset sidosryhmät. Kutsu kohdennettiin niille sidosryhmille, jotka olivat aiemmassa valmisteluvaiheessa lausuneet asiaa koskevasta taustaselvityksestä. Kuulemiseen osallistui 23 oikeudenhaltijoita ja kirjastoja edustavaa organisaatiota.

Kuulemiseen osallistuneille varattiin tilaisuus toimittaa kirjallinen lausuntonsa esitysluonnoksesta. Ministeriölle toimitettiin 12 kirjallista lausuntoa. Erillistä lausuntokierrosta ei järjestetty.

Esityksen perusteluihin tehtiin kuulemisen ja lausuntojen perusteella joitakin täsmennyksiä.

7 Säännöskohtaiset perustelut

38 a §. *Korvaus e-kirjan tai e-äänikirjan kirjastokäytöstä.* Pykälän 1 momentissa säädettäisiin e-kirjaan tai e-äänikirjaan sisältyvän teoksen tekijän oikeudesta korvaukseen, kun kirjaston kokoelmaan kuuluva e-kirja tai e-äänikirja välitetään sähköisesti kirjaston asiakkaalle rajoitetuksi ajaksi käytettäväksi. Tekijänoikeudellisesti kyse on lain 2 §:n 3 momentin 1 kohdassa tarkoitettua pyynnöstä tapahtuvasta välittämisestä (teoksen välittäminen siten, että yleisöön kuuluvilla henkilöillä on mahdollisuus saada teos saataviinsa itse valitsemastaan paikasta ja itse valitsemanaan aikana).

Pykälän 1 momentissa tarkoitettua yleisölle välittämisestä on kyse silloin, kun e-kirja tai e-äänikirja kuuluu kirjaston kokoelmiin, aineisto välitetään kirjaston asiakkaalle kustantajan tai muun oikeudenhaltijan kanssa sovitulla ehdoilla ja aineisto on asiakkaan käytettävissä rajoitetun ajan.

E-kirjan ja e-äänikirjan katsotaan sisältyvän kirjaston kokoelmiin, kun kirjasto on hankkinut kirjan kustantajan tai muun kirjanvälittäjän kanssa tehdyllä sopimuksella, jossa on sovittu kirjastokäytön ehdot ja korvaus. Näin hankitun aineiston välittäminen kirjaston asiakkaille voi tapahtua kirjaston omassa tai useamman kirjaston yhteisessä palvelussa tai esimerkiksi kuntien yhteisessä e-kirjastossa. Kirjaston asiakkaalle e-kirja ja e-äänikirja toimitetaan kirjaston hallinnassa olevan esitysalustan kautta, johon aineisto on siirretty aineiston välittäjän sisältöalustalta.

Kirjastolisenssien ehdot (esim. yhtäaikaisten käyttäjien määrä) vaikuttavat e-aineiston käyttötapahtumien määrään ja tämän pykälän mukaisesti tekijöille maksettaviin korvauksiin. Korvaukseen oikeutettuja e-aineiston käyttötapahtumia olisivat todennettavissa olevat käytöt, joissa

lisenssiehtojen mukaisesti e-kirja tai e-äänikirja on ollut käytettävissä rajoitetun ajan, ts. mahdollisuus käyttää teosta loppuu ennalta määritellyn ajan jälkeen. Uusi rajattu käyttöaika on uusi perinteistä lainausta vastaava käyttötapautuma. Tämä tulisi ottaa huomioon myös käyttötapautumien asianmukaisessa tilastoinnissa.

Pykälän soveltamisalaan ei kuuluisi ns. verkkokirjahyllypalvelun käyttö kirjastoissa. Verkkokirjahylly on kaupallinen palvelu, jossa organisaatiokäyttäjien henkilöstölle tai muulle henkilöpiirille (esim. korkeakoulun opiskelijat) käytettäväksi on tarjolla laaja, palveluntarjoajan ennalta määrittelemä teosrepertuaari. Jos kirjasto hankkii asiakaskunnalleen lisenssin tällaisen verkkokirjahyllypalvelun sisällön käyttöön, tietyn e-kirjan tai e-äänikirjan käyttöoikeudesta kirjastossa ei ole sovittu pykälässä tarkoitettulla tavalla eikä e-kirja tai e-äänikirja ole kirjaston kokoelmissa.

Korvauksen soveltamisala rajoitettaisiin e-kirjoihin ja e-äänikirjoihin sisältyviin teoksiin ja niiden oikeudenhaltijoihin. E-kirjaa tai e-äänikirjaa ei pykälässä kuitenkaan määriteltäisi. Pykälässä nimenomaisesti luetellut e-kirjaan tai e-äänikirjaan sisältyvät teoslajit kuitenkin ohjaavat siihen tulkintaan, että säännöksen soveltamisalaan kuuluvat painettuihin kirjoihin ja fyysisille tallenteille tallennettuihin äänikirjoihin verrattavat digitaaliset kirjalliset sisällöt, mukaan lukien kirjan kuvitus ja kirjaan sisältyvät valokuvat.

Pykälän 1 momentin 1 virkkeen mukaan oikeus korvaukseen olisi 1 §:n 1 momentissa tarkoitettuna kirjallisen teoksen, sävellysteoksen (nuotti, sanoitus, soiva muoto), valokuvateoksen ja muun kuvataiteen teoksen tekijällä sekä kirjallisen teoksen suullisella esittäjällä. Myös kirjan kääntäjää pidetään yhtenä tekijänä. Nykyiseen lainauskorvaukseen verrattuna korvaukseen oikeutettujen oikeudenhaltijoiden joukkoon lisätään äänikirjan lukija. Lainmuutoksen jälkeen lukijalla olisi oikeus korvaukseen e-äänikirjan kirjastokäytöstä mutta ei äänikirjojen kappaleiden lainaamisesta. Oikeustilaa perinteisen lainauskorvauksen osalta ei ole tarvetta muuttaa, koska äänikirjojen lainaaminen kirjastoista tallenteina on siirtymässä sähköiseen e-äänikirjan muodossa tapahtuvaan käyttöön.

Uuden korvauksen piiriin ei sisällyttäisi äänitteiden käyttöä e-äänikirjoja laajemmin. Ratkaisu perustuu kuntien yhteisen e-kirjaston muodostamisperiaatteisiin. Niissä toiminta keskittyy e-kirjoihin ja e-äänikirjoihin. Musiikin sähköisen tarjonnan ei voida myöskään katsoa olevan kirjastopalveluiden keskiössä, vaan julkinen talous huomioon ottaen aineistojen hankintamäärärahojen käyttöä lienee tarkoituksenmukaisinta nykytilanteessa ohjata kirjallisiin aineistoihin.

E-kirjan tai e-äänikirjan käyttö kirjastoissa edellyttää aina tekijältä tai kustantajalta saatua käyttö lupaa, lisenssiä. Teoskappaleiden eli painettujen kirjojen ja äänikirjojen edelleen levittäminen ja niin myös niiden lainaaminen kirjastoista on tekijänoikeuslain mukaan sallittua, jos kyseinen teoskappale on tekijän suostumuksella ensimmäisen kerran myyty tai muutoin pysyvästi luovutettu Euroopan talousalueella. Oikeus välittää teos sähköisessä muodossa yleisölle ei sen sijaan teoskappaleiden levitysoikeuden tavoin raukea, vaan teoksen välittäminen sähköisesti esimerkiksi kirjastojen asiakkaille edellyttää aina oikeudenhaltijan luvan.

Pykälän 1 momentin 2 virkkeen mukaan tekijällä ja esittäjällä olisi oikeus korvaukseen sen esittäjä, mitä hänen ja e-kirjan tai e-äänikirjan kustantajan tai muun oikeudenhaltijan välillä on sovittu teoksen kirjastossa tapahtuvasta käytöstä maksettavasta korvauksesta.

Pykälän 2 momentin mukaan korvaus maksettaisiin valtion talousarvioon otettavasta määrärahasta. Perinteiseen 19 §:n 4 momentissa säädettyyn lainauskorvaukseen, johon käytetään valtion talousarviossa olevaa määrärahaa, tämä nimenomainen säännös ei kuitenkaan vaikuttaisi, vaan käytännössä molempiin pykäliin perustuvat korvaukset maksettaisiin valtion talousarvion määrärahasta.

Momentin loppuosan virkkeet vastaisivat 19 §:n 4 momentin loppuosaa. Korvausta tulisi vaatia todisteellisesti kolmen vuoden kuluessa sen kalenterivuoden päättymisestä, jona oikeus korvaukseen on syntynyt. Muussa tapauksessa oikeus korvaukseen raukeaa. Pykälän 1 momentissa tarkoitettuun oikeuteen sovellettaisiin myös 41 §:ää, joka koskee tekijänoikeuden siirtymistä tekijän kuollessa. Lopuksi säädettäisiin perinteisen lainauskorvauksen tavoin, että oikeustoimi, jolla tekijä tai kirjallisen teoksen suullinen esittäjä luovuttaa oikeutensa 1 momentissa tarkoitettuun korvaukseen, on mitätön. Kysymys on itsestään vaikuttavasta pätemättömyydestä, eikä tällaiseen pätemättömyyteen tarvitse erikseen vedota. Tällaisella sopimusehdolla ei siten ole sopimusehdon mukaisia oikeusvaikutuksia.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin viittaussäännöksellä 19 a §:n soveltamisesta kirjastokäyttökorvausta hallinnoivaan yhteishallinnointiorganisaatioon. Tarkoitus on, että korvausta e-kirjojen ja e-äänikirjojen kirjastokäytöstä hallinnoitaisiin samalla tavalla ja samoissa opetus- ja kulttuuriministeriön hyväksymissä yhteishallinnointiorganisaatioissa kuin painettujen aineistojen lainauksesta maksettavaa lainauskorvausta.

Korvausta hallinnoivat organisaatiot soveltaisivat korvauksen jakamisessa ja tilittämisessä tekijöille samoja periaatteita kuin perinteisen lainauskorvauksen jakamisessa ja tilittämisessä. Korvauksia esimerkiksi tilitettäisiin samoille oikeudenhaltijaryhmille kuin perinteistä lainauskorvausta ja myös muiden maiden tekijöille.

8 Voimaantulo

Ehdotetaan, että laki tulee voimaan 1.1.2024.

Lain voimaantulosäännöksessä korvausta 38 a §:ssä tarkoitettusta teoksen ja kirjallisen teoksen suullisen esityksen käytöstä ehdotetaan maksettavaksi lain voimaantulon jälkeen tapahtuvasta 38 a §:ssä tarkoitettusta käytöstä.

9 Toimeenpano ja seuranta

Korvauksien hallinnointi ja tilittäminen tekijöille olisi tarkoituksenmukaisinta hoitaa samoissa yhteishallinnointiorganisaatioissa, jotka on 19 a §:n mukaisesti hyväksytty hallinnoimaan perinteisiä 19 §:n 4 momentin mukaisia lainauskorvauksia. Hyväksymispäätös laajennettaisiin kattamaan myös uuden korvauksen hallinnointi. Hyväksymispäätöksellä ja siihen sisällytettävillä ehdoilla voidaan tarvittaessa ohjata organisaatioiden toimintaa korvausten hallinnoinnissa. Seuranta tapahtuu vuositasolla organisaatioiden raportoinnin kautta. Tarvittaessa voidaan toteuttaa myös muunlaista seurantaa sekä e-aineistojen kirjastokäytön kehityksen ja korvausjärjestelmän kokonaisuuden, perinteinen lainauskorvaus mukaan lukien, tarkastelua.

Kuntien yhteisen e-kirjaston toimeenpano vaikuttaa keskeisesti uuteen korvaukseen ja määrärahatarpeisiin. Näin ollen vuoropuhelu ja yhteistyö e-kirjaston kehittäjien ja ylläpitäjien kanssa on keskeinen osa järjestelmän toimivuuden seuraamista ja varmistamista.

10 Suhde muihin esityksiin

10.1 Suhde talousarvioesitykseen

Valtion vuoden 2024 talousarvioesitykseen sisältyy hallitusohjelman mukaisesti ehdotus 1 miljoonan euron lisäämisestä momentille 29.80.41 (eräät käyttöoikeuskorvaukset) e-lainauskorvaukseen ja sen järjestämiseen. Momentti sisältää määrärahan suojattujen teosten tekijöille maksettavaan lainauskorvaukseen ja sen järjestämisestä aiheutuvien menojen maksamiseen.

11 Suhde perustuslakiin ja säätämisyjärjestys

11.1 Tekijänoikeus

Tekijänoikeus luetaan perustuslain 15 §:ssä turvatuksi omaisuuden suojan piiriin kuuluviin varallisuusarvoisiin immateriaalioikeuksiin. (HE 309/1993 vp, s. 62, PeVL 1/1995 vp, s. 1). Tämä koskee perustuslakivaliokunnan mukaan ennen muuta tekijänoikeuteen sisältyviä taloudellisia oikeuksia (PeVL 28/2004 vp, s. 4), kuten oikeutta määrätä teoksen kaupallisesta tai muusta taloudellisesti merkityksellisestä käytöstä.

Tekijänoikeuslainsäädäntö sääntelee keskeisesti tekijänoikeuden haltijan ja muiden henkilöiden välisiä suhteita. Perustuslakivaliokunta on katsonut, että tällaisessa asetelmassa on tärkeää, että lainsäädännössä tulevat tasapainoisella tavalla huomioon otetuiksi kaikki sääntelyn kannalta merkitykselliset perusoikeudet. Sääntely ei saa esimerkiksi johtaa sen enempää tekijänoikeuden haltijoiden kuin teosten käyttäjienkään oikeuksien kohtuuttomaan rajoittamiseen. (PeVL 7/2005 vp, s. 2)

11.2 Sananvapaus

Perustuslain 12 §:n mukaan jokaisella on sananvapaus. Sananvapauteen sisältyy oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä. Tarkempia säännöksiä sananvapauden käyttämisestä annetaan lailla.

Mainittu perustuslain pykälä sisältää muun muassa sananvapautta koskevan yleislausekkeen, säännöksen sananvapauteen luettavista oikeuksista ja kiellon estää ennakolta näiden oikeuksien käyttämistä. Lisäksi se sisältää vaatimuksen, että sananvapauden käytön sääntely toteutetaan lailla.

Sananvapauden keskeisenä tarkoituksena on taata demokraattisen yhteiskunnan edellytyksenä oleva vapaa mielipiteenmuodostus, avoin julkinen keskustelu, joukkotiedotuksen vapaa kehitys ja moniarvoisuus sekä mahdollisuus vallankäytön julkiseen kritiikkiin (PeVL 16/2013 vp, s. 2, PeVL 26/2002 vp, s. 2). Sananvapauden perustuslain mukaisen suojan piiriin kuuluvat tiedot, mielipiteet ja muut viestit niiden sisällöstä riippumatta (HE 309/1993 vp, s. 56).

Sananvapaus ymmärretään perustuslaissa laajasti ja välineneutraalina (PeVL 9/2004 vp, s. 3, PeVL 60/2001 vp, s. 2). Sananvapaus antaa yleisesti turvaa erilaisille luovan toiminnan ja itsem ilmaisun muodoille (HE 309/1993 vp, s. 56).

Ehdotuksen suhdetta sananvapauteen käsitellään jaksossa 11.4.

11.3 Sivistykselliset oikeudet

Perustuslain 16 §:n 3 momentin mukaan tieteen, taiteen ja ylimmän opetuksen vapaus on turvattu. Tieteen, taiteen ja ylimmän opetuksen vapaudella luodaan edellytykset kulttuurin kehitykselle.

Perustuslain 16 § edellyttää, että tieteen suuntautumisen tulee toteutua ensisijaisesti tieteellisen yhteisön itsensä harjoittaman tieteen kritiikin kautta. Myös taiteessa tulee vallita ilmaisun ja menetelmien vapaus, joka osaltaan edistää ja monipuolistaa yhteiskunnallista keskustelua. (HE 309/1993, s. 64).

Ehdotuksen suhdetta sivistyksellisiin oikeuksiin käsitellään jaksossa 11.4.

11.4 Korvaus e-kirjojen ja e-äänikirjojen kirjastokäytöstä

E-kirjan ja e-äänikirjan tekijöille ja kirjallisen teoksen suulliselle esittäjälle ehdotettava oikeus korvaukseen yleisestä kirjastosta tai korkeakoulukirjastosta tapahtuvasta e-aineiston käytöstä ei perustu tekijänoikeuteen eikä näin ollen rajoita tekijänoikeutta suhteessa kirjastoon tai teoksen käyttäjään. Näin ollen uudella korvausoikeudella ei ole vaikutusta tekijänoikeuteen.

Kahden sähköisiin eli e-aineistoihin liittyvän Euroopan unionin tuomioistuimen oikeustapauksen pohjalta, joita on selostettu jaksossa 2.2, on pääteltävissä, että vuokraus- ja lainausdirektiivi tai kansainväliset tekijänoikeussopimukset eivät velvoita tekijöille maksettavaan korvaukseen, kun e-kirjan tai e-äänikirjan käyttö kirjastoissa edellyttää oikeudenhaltijan (tekijä, kustantaja) lupaa.

Ehdotetun 38 a §:n mukaan e-kirjaan ja e-äänikirjaan sisältyvän teoksen tekijällä olisi oikeus korvaukseen, kun e-kirja tai e-äänikirja välitetään kirjaston asiakkaalle. Teoksen välittäminen asiakkaalle tapahtuu tietoverkon välityksellä sähköisessä muodossa ja edellyttää tekijän tai muun oikeudenhaltijan kuten kustantajan luvan.

Teoksen välittämisessä asiakkaalle tietoverkon välityksellä ei kyse ole teoskappaleen lainauksesta, joka lain mukaan voi tapahtua kirjastossa ilman tekijän lupaa (levitysoikeuden raukeaminen) ja josta vuokraus- ja lainausdirektiivin ja tekijänoikeuslain mukaan on tekijällä oikeus korvaukseen, vaan kyse on teoksen välittämisestä yleisölle tekijänoikeuslain 2 §:n 3 momentin 1 kohdassa tarkoitettulla tavalla. Tekijän oikeus määrätä teoksen välittämisestä yleisölle ei raukea, vaan e-kirjan ja e-äänikirjan käyttö kirjastossa (yleisölle välittäminen) edellyttää tekijän tai kustantajan lupaa. Siten tällaisesta kirjastokäytöstä ehdotettu korvaus ei ole korvausta teoksen tekijänoikeudellisesta merkityksellisestä käyttämisestä. Kyseessä on sui generis -korvausoikeus, joka eroaa perinteisestä lainauskorvausoikeudesta.

Lisensiointiin perustuvalla e-kirjojen ja e-äänikirjojen kirjastokäytöllä ei ole vaikutusta tekijöiden oikeuksiin. Sen sijaan ilman tekijöiltä tai kustantajilta saatua lupaa mainittujen aineistojen käyttö kirjastoissa merkitsisi tekijänoikeuden loukkausta.

Ehdotetussa 38 a §:ssä oikeus korvaukseen ehdotetaan rajattavaksi ainoastaan e-kirjoihin ja e-äänikirjoihin sisältyvien teosten tekijöihin. Tätä rajausta tukee myös hallitusohjelman kirjaus, jonka mukaan ”toteutetaan e-kirjojen lainauskorvaus” ja johon samassa virkkeessä yhdistetään ”sekä edistetään kansallisen e-Kirjaston perustamista” (e-kirjastohankkeessa käytetään ilmaisua kuntien yhteinen e-kirjasto), tukee ja ohjaa uuden korvausoikeuden rajaamista esitetyllä tavalla e-kirjoihin ja e-äänikirjoihin sekä niihin sisältyviin teoksiin. E-kirjat ja e-äänikirjat ovat kuntien yhteisen e-kirjaston asiakkaiden käyttöön tulevat aineistolajit.

Koska nykyinen painettujen teosten kirjastolainaamisesta maksettava lainauskorvaus koskee paitsi yleisistä kirjastoista myös korkeakoulukirjastoista tapahtuvaa lainaamista, myös e-kirjojen ja e-äänikirjojen kirjastokäytön korvaus ehdotetaan ulotettavaksi myös korkeakoulukirjastoista tapahtuvaan mainittujen e-aineistojen kirjastokäyttöön. Tällä lainsäädäntöratkaisulla kirjastolainaamisen kannalta merkityksellinen kirjastokenttä ja kirjastoissa tapahtuva e-kirjojen ja e-äänikirjojen käyttäminen olisi korvauksen soveltamisalassa. Samalla toteutuisi myös kaikkien kirjastokäytössä olevien e-kirjojen ja e-äänikirjojen tekijöiden sekä kirjallisten teosten suullisten esittäjien (lukijat) keskinäinen yhdenvertaisuus.

Ehdotettu korvaus e-kirjan tai e-äänikirjan kirjastokäytöstä on luonteeltaan julkisoikeudellinen varallisuusetuus, jonka suuruus ja jatkuvuus ovat riippuvaisia valtion talousarviossa osoitetusta määrärahasta.

Valtion talousarviossa perinteisen lainauskorvauksen hoitamiseen osoitettu summa jaetaan tekijöille lainauskertojen määrän perusteella korvauksena siitä, että tekijän teosta lainataan yleisistä kirjastoista ja korkeakoulukirjastoista. Lainauskorvaus on taloudellinen etuus, jonka suuruus vaihtelee talousarviossa osoitetun summan ja lainauskertojen perusteella.

E-aineiston kirjastokäytön korvauksen maksamiseen käytettävän määrärahan suuruus mitoitetaan perinteisen lainauskorvauksen tasoon teokappaleiden lainaamisesta ja e-kirjojen ja e-äänikirjojen kirjastokäytöstä saatavien tietojen pohjalta.

Useimmista tekijänoikeuteen ja tekijänoikeuslakiin perustuvista taloudellisista etuuksista lainauskorvaus ja e-aineistojen kirjastokäytön korvaus eroavat siten, että tekijä ei voi sopimalla vaikuttaa korvauksen suuruuteen, vaan korvauksen olemassaolo ja suuruus on riippuvainen valtion talousarviosta. Oikeutta lainauskorvaukseen tai e-aineistojen kirjastokäytön korvaukseen ei ole myöskään tarkoitettu taloudellisen vaihdannan välineeksi eikä tekijänoikeuksiin perustuvan teollisuuden tulojen perustaksi. Perinteisen lainauskorvauksen tapaan uusi oikeus korvaukseen ei olisi luovutuskelpoinen. Mahdollisten korvausoikeuden luovutusta koskevien sopimusten mitätöimisellä korostetaan lainauskorvausoikeuden ja e-aineistojen kirjastokäytön korvausoikeuden merkitystä teoksen alkuperäiselle tekijälle ja hänen perillisilleen kuuluvana yksilön varallisuusetuutena.

E-kirjojen ja e-äänikirjojen kirjastokäytöstä maksettava korvaus ei edellä esitetyn mukaisesti perustu tekijänoikeuteen ja tekijänoikeuden käyttämiseen vaan on luonteeltaan lähinnä kulttuuritukea. Korvauksen tavoitteena on paitsi vahvistaa kirjallisuuden alan tekijöiden ja äänikirjan lukijoiden ansaintaa myös lisätä e-kirjojen ja e-äänikirjojen käyttöä kirjastoissa.

Uusi korvausoikeus ei vaikuta oikeudenhaltijoiden (kustantajien) mahdollisuuteen määrittellä e-aineistojen kirjastokäytön ehtoja ja korvauksia kirjastokäytön lisensseistä sovittaessa. Kustantaja sopii tekijän kanssa teoksen julkaisemisesta ja välittämisestä yleisölle sekä sopimuksen mukaisista korvauksista. Uuden tekijöille maksettavan korvauksen ei tulisi myöskään vaikuttaa tekijöiden ja kustantajien keskinäisiin sopimuksiin sopimusten ehtoja huonontavasti.

Uudella korvausoikeudella voi olla myönteinen vaikutus siihen, että korvauksen piiriin kuuluvia e-aineistoja hankitaan ja lisensioidaan kirjastojen käyttöön entistä enemmän. Korvausoikeuden, jolla ei korvata e-aineistojen tekijänoikeuden käyttämistä vaan tuetaan tekijöitä ja heidän ansaintaansa, voidaan arvioida vaikuttavan myönteisesti paitsi tekijöiden tulonmuodostukseen, myös e-aineistojen käytön lisääntymiseen ja sitä myöten tiedon leviämiseen ja sananvapauden ja sivistyksellisten oikeuksien toteutumiseen sekä yleisten kirjastojen että korkeakoulukirjastojen toiminnan kautta.

Ehdotetun uuden korvausoikeuden voidaan arvioida lisäävän sekä perustuslain 12 §:ssä turvattun sananvapauden että 16 §:n 3 momentissa turvattujen sivistyksellisten oikeuksien toteutumista.

Tekijänoikeuslain 19 §:ssä tarkoitetun lainauskorvausoikeuden tavoin myös uusi e-kirjojen ja e-äänikirjojen kirjastokäytön korvaamista koskeva oikeus olisi luovuttamaton. Pykälässä säädetäisiin, että oikeus e-kirjojen ja e-äänikirjojen kirjastokäytön korvaukseen kuuluu vain teoksen tekijälle ja tekijän perillisille. Yksilön julkisoikeudellisena varallisuusetuutena oikeus tähän korvaukseen ei ole samalla tavoin perustuslain 15 §:n turvaamaan omaisuuden suojan piirissä kuin tekijänoikeuden tuottamat taloudelliset oikeudet ja niiden luovutukset.

Koska uudessa korvausoikeudessa ei ole kyse tekijänoikeuteen perustuvasta oikeudesta, tätä oikeutta ei ole voinut myöskään ennen oikeudesta säätämistä luovuttaa esimerkiksi tekijänoikeuden kokonaisluovutuksessa. Mahdollisesta oikeuden luovutuksesta ennen oikeuden lisäämistä lakiin ei siten ole tarvetta erikseen säätää.

Edellä mainituilla perusteilla lakiehdotus voidaan käsitellä tavallisessa lainsäätämisyksessä.

Ponsi

Edellä esitetyn perusteella annetaan eduskunnan hyväksyttäväksi seuraava lakiehdotus:

Laki

tekijänoikeuslain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
lisätään tekijänoikeuslakiin (404/1961) uusi 38 a § seuraavasti:

38 a §

Korvaus e-kirjan ja e-äänikirjan kirjastokäytöstä

Kun yleinen kirjasto tai korkeakoulukirjasto välittää kustantajan tai muun oikeudenhaltijan kanssa sovitulla ehdoilla kirjaston kokoelmaan kuuluvan e-kirjan tai e-äänikirjan yleisölle siten, että yleisöön kuuluvilla henkilöillä on mahdollisuus saada e-kirja tai e-äänikirja saataviinsa itse valitsemastaan paikasta ja itse valitsemanaan aikana käytettäväksi rajoitetuksi ajaksi, e-kirjaan tai e-äänikirjaan sisältyvän 1 §:n 1 momentissa tarkoitettun kirjallisen teoksen, sävellysteoksen, valokuvateoksen ja muun kuvataiteen teoksen tekijällä ja kirjallisen teoksen suullisella esittäjällä on oikeus saada tästä käytöstä korvaus. Tekijällä ja esittäjällä on oikeus korvaukseen sen estämättä, mitä hänen ja e-kirjan tai e-äänikirjan kustantajan tai muun oikeudenhaltijan välillä on sovittu teoksen kirjastossa tapahtuvasta käytöstä maksettavasta korvauksesta.

Korvaus maksetaan valtion talousarvioon otettavasta määrärahadista. Oikeus korvaukseen raukeaa, jollei korvausta vaadita todisteellisesti kolmen vuoden kuluessa sen kalenterivuoden päättymisestä, jona oikeus korvaukseen on syntynyt. Edellä 1 momentissa tarkoitettuun oikeuteen sovelletaan 41 §:ää. Oikeustoimi, jolla tekijä tai kirjallisen teoksen suullinen esittäjä luovuttaa oikeutensa 1 momentissa tarkoitettuun korvaukseen, on mitätön.

Edellä 1 momentissa tarkoitettu korvaus maksetaan 19 a §:ssä tarkoitettun yhteishallinnointi-organisaation välityksellä.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Korvausta 38 a §:ssä tarkoitettusta teoksen ja kirjallisen teoksen suullisen esityksen käytöstä voidaan suorittaa vain lain voimaantulon jälkeen tapahtuvasta käytöstä.

Helsingissä 9.10.2023

Pääministeri

Petteri Orpo

Tiede- ja kulttuuriministeri Sari Multala